

KRONİK

“Madenin altı ölüm; üstü zulüm...”

Özge Kantaş, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi

Hepimiz 2014 yılı, 13 Mayıs’ında öğlen Soma’dan gelen maden patlaması haberiyle yavaş yavaş elimizdeki bütün işleri bırakıp ekranlara bakmaya başladık ve korkuyla yiten canların sayısı arttıkça kahrolduk. Akşam, ertesi gün ve takip eden diğer günlerdeyse Soma ile yatıp Soma ile kalktık. *“13.05.2014 Salı günü saat 15.10’da Manisa’da Soma Kömür İşletmelerine bağlı Eynez bölgesi maden ocağında meydana gelen patlamada resmi makamlardan yapılan açıklamaya göre 301 maden işçisi hayatını yitirmiş, 487 kişi sağ olarak kurtulmuştur.”* Böyle soğuk ama acı bir cümle ile özetlendi zihinlerimizde Soma kazası, faciası, ya da katliamı...

Aradan bir yıl geçti. Soma’yı bu hale getiren neydi, sonrasında neler oldu... Önce “Türk Psikologlar Derneği” gönüllüsü olarak Soma Dayanışma Ağı Projesi (SomaDA) kapsamında, Ocak ayında gönüllü psikolog olarak gittim sahaya.¹ Daha sonra da, nisan ayında Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Bölümü 3. Sınıf öğrencileriyle Seminer dersi kapsamında bir alan çalışması yürüttük orada. Bu yazıda, hem psikolog olarak, hem de sosyal politika kürsüsünde bir araştırma görevlisi olarak gözlemlediklerim ile öğrenci arkadaşlarla da yazdığımız saha raporundan kısa alıntılar yer almaktadır. Bu

---

¹<http://mulkiyehaber.net/?p=4574> SomaDA’ydım...

değerlendirme yazısı, çoğunlukla sosyal psikolojik perspektiften, Soma diye bilinen ama etrafındaki birçok ilçe ve köyü de etkileyen faciaya mümkün oldukça detaylı, bir o kadar da kısaca değinmek amacıyla yazılmıştır. Zira SomaDA Projesi'nin koordinatörü, psikolog arkadaşım Çiğdem'in de bir madenciden aktardığı gibi "madenin altı ölüm, üstü zulüm..."

Bireysel ve kitlesel düzeyde travmanın beraberinde getirdiklerini anlatmaya başlamadan önce travmadan kısaca bahsetmekte fayda var. Ancak burada travmatik yasin tanı kriterlerinden bahsetmeyeceğim. Tedavi yöntemlerinden de... Belki de sadece Janoff-Bulman'ın (1992) acı veren bir olay, kayıp veya acı yaşayanlar için söylediklerinin aktarılması yeterlidir: **"Bütün sağ kalanlar artık başlarına kötü şeyler gelebileceğini, incinmezliğin bir yanılsama olduğunu fark ederler."** Ki bu da, kurbanlardan sağ kalanlara, örselenişlerini daha da derinden hissettirir. Travma sonrası yaşanan streste veya tutulan (belki de tutulamayan) yas sürecinde ise, kişi *travmatik olayı, zorlantılı ve tekrarlayıcı şekilde, hatırlamak ile unutmak, yaklaşmak ile kaçınmak üzere çatışık (ve büyük oranda çelişkili) bir çaba harcar* (Kellerman, 2013). Latince **"haeret lateri lethalis arundo"** diye de tabir edilen ve **"ruhumuza demir saplandığında.."** anlamına gelen travmayı, fiziksel bir özlem ve karşı çıkış, korku ve öfkenin yanı sıra derin bir boşluk ve kayıptan oluşan tepkisel bir evre takip eder. Buna göre demirin illa ki bedene saplanması gerekmez; travmada, esasen ruha saplanmıştır. Ve acı veren duygular, imgeler ve görüntüler farkındalığın dışına itilir; ama bedende yabancı madde gibi psikosomatik bulgular şeklinde saplanıp kalır. Aşırı uyarılmışlık veya dış dünyaya ilgisizlik, hiçbir şeyden ve hatta yaşamdan keyif alamama, iştahsızlık, uykusuzluk, vb hep bundandır. Yanı sıra, öfke patlamaları, faciayla ilgili görüntülerin ve anıların sık sık tekrar canlanması, kişilerin işlevselliğini kaybetmesi, suçluluk ve çaresizlik hisleri, arkadaş ve aile ilişkilerinde bozulmalar en çok gördüğümüz sıkıntılardır.

Benzer şekilde, Soma davası Akhisar'da devam ederken bizim de gözlemlerimiz bu yönde olmuştur. Kayıp yakınları dava sürecinde içeride hiçbir şekilde itiraz dahi edemediklerini, en ufak bir söylemlerinde davanın buradan taşınacağı ile korkutulduklarını söylediler. Bu olaydan sonra artık yaşamının onlar için hiçbir anlam ifade etmediğini dile getirdiler. Biz içeri alınmamıştık, kapıda bekliyorduk; ancak onlar davaya ara verilip dışarı çıktıklarında bizleri yadırgamayıp kendileri için gelmiş olmamızdan duydukları duygudaşlık ve önemsenmişlik hisleri ile bize yürek kapılarını ve hikâyelerini açtılar. Zaten travmaya uğramış kişilerin en çok ihtiyaç duyduğu da budur. Esasen orada en temel olarak, benim de diğer gönüllü arkadaşların da birlikte gittiğimiz öğrenci arkadaşların da yapmaya çalıştığı, onların bu yas sürecine eşlik etmek, acıya ortak olmak ve destek olmaktı... Bir diğer deyişle, kurbanın insan onurunu onarmayı denemesi için ona verdiğimiz desteği vurgulamak. İnsanların böylesi

süreçlerde verdiği tepkiler arasında öfke çokça yer tutar. Bu yaşla beraber gelen öfkenin ise, ifade edilmesinin engellenmemesi, oradaki insanlarla duygularının konuşulması üzerine teşvik edilmesi gerekir.

Ancak hepimiz hatırlarız ki öfkesini, isyanını, acısını dışa vurmak bu ülkede kolay olmadığı gibi Soma'da da hemen hemen imkânsız ve ağır bedellere sebeptir. Facianın hemen akabinde, dönemin başbakanından markette tokat yediğine dair haberlere yansıyan vatandaşın, defalarca beyanını değiştirmesi de buna örnek olabilir. Aynı şekilde başbakanlık danışmanından yediği tekme sonrası, bir de geçtiğimiz günlerde eşi ve kendisi ceza alan bir diğer vatandaşı düşündüğümüzde, pasifize etme ve öfkeyi politik alandan çekirtme stratejilerinin işlerliğini bir kere daha görürüz...

Yine sağ kalanlar açısından bir başka gündem maddesi ise hayatın nasıl devam edeceğidir. Örneğin önceki kazalarda yakınlarını kaybedenler ve bu kazada yakınlarını kaybedenler. Gündemlerindeki bir başka konu da, Soma'da hayatını kaybeden madencilerin ailelerine, yakınlarına tanınan hakların onlara tanınmıyor oluşu ve onların bu düzenlemenin dışında tutulmasıdır. "Benim kocam da madende yanarak öldü, onlar şehit değil mi? İlla 301 kişinin aynı anda ölmesi mi gerekiyor?" sözleriyle sitemlerini, öfkelerini dile getirdiler. Bu öfke, bu sitem Soma'da geride kalan ailelere değil; onlara bir türlü sağlanamayan adaletiydi. Torba yasadaki madencilerle ilgili düzenlemelerin sadece Soma'daki faciadan sağ kurtulan madencilere ve şehit madencilerin ailelerine yönelik olduğunu, devlet kadrolarında iş imkânlarının sağlanması, çocukların eğitimi için yapılacak teşvikler gibi imkânların sadece Soma'yı ve sadece bu kazada ölenleri kapsadığını dile getirdiler. Bu durumun, o coğrafyadaki diğer maden facialarına "emsal" teşkil etmemesi insanların öfkesini daha da artırıyordu. Çünkü onların da kadrolu işe ihtiyaçları vardı, onların çocuklarının da eğitime ihtiyaçları vardı. Kadınların zihinlerinde şöyle bir sorun da vardı: "Eğer sigortalı işe girersem eşimden dolayı aldığım aylık da kesilir". Sırf bu yüzden bile çalışmaktan çok korktuklarını gözlemledik. Bu da bize, yasalara göre geride kalan eş ve çocukları korumak adına hangi durumlarda ne kadar aylık veriliyor ve ne durumlarsa kesinti yapılıyor konusunda hukuki bir destek ihtiyacının varlığını göstermektedir.

Çalışmaya ilişkin ihtiyaç sürerken, kadınların çalışmasını engelleyen bir diğer neden ise, eşleri hayatta olan ama çalışmalarına "izin" çıkmayan kadınların durumuydu. Bazı kadınların eşlerine göre, ya hiç çalışmayacaklar ya da evde oturdukları yerde yapabilecekleri nitelikte küçük işlerde çalışabileceklerdi. Bu durumun nedeni olarak da yine katı bir toplumsal yapının varlığı ve gelenekselleşmiş aile kodları düşünülebilir. Kimi erkekler "ben çalışıyorum eşimin çalışmasına gerek yok, ailemizi geçindirebiliyoruz" diye düşünürken kimisi de "ben eşimin çalışmasını istiyorum ama çevredekiler ne der?" diye düşündüğünü yaptığımız görüşmelerden öğrendik. Bazı erkekler ise

"ben eşimin çalışmasını isterim hem ek gelir olur hem de eşim evde sıkıldığını söylüyor onun için de değişiklik olur" diyordu. Görüldüğü gibi erkeklerin kadınların çalışmasına bakış açısı çok büyük ölçüde iktisadi; ikincil olarak da meşguliyet sebebiyle desteklenebilmektedir. Oysa kadınlar çalışmanın iktisadilik işlevini ikinci plana itip, ilk olarak sosyalleşmek, kendi ayakları üzerinde durabilmek için çalışmak istemektedirler. Ancak geleneksel toplumsal cinsiyet rollerinin hâkim olduğu yerde "değişimi" yaratmak zaman alabiliyor ve görüldüğü üzere Soma'lı ve civar köy/ilçelerdeki kadınların bu değişim için hem iktisadi hem de psikososyal desteğe ihtiyaç var.

Diğer taraftan siyasal ilişkiler ve bu ilişkilerin sendikal ve toplumsal hayattaki etkileri de oldukça belirgin. Örneğin bu kaza için "iyi ki AKP iktidarı zamanında oldu, ben MHP'liyim ama onlar hiçbir şey yapamazdı bu durum karşısında" diyor bir maden işçisi. Bir diğeri, madende işe alınmak için önce AKP ilçe teşkilatına üye olunması gerektiğinden, bir başkası ise sadece Maden-iş sendikasına üye olanların çalıştırıldığından bahsediyor. Fakat genel olarak şikâyetleri, söylenme ve bu durum karşısında yapılabilecek başka bir şey olmadığını ifade etme düzeyinde. Bu durum akla *sistemi meşrulaştırma kuramını* (Jost ve Banaji, 1994) getirmektedir. Bu kuram, dezavantajlı grupların içinde buldukları mevcut durumun adillğine, meşruiyetine ve eşitsizliğin bir şekilde kabul edilebilirliğine ilişkin eğilimlerin meşrulaştırılmasını anlatmaktadır. Ancak bu durumdaki insanlara meşrulaştırdıkları için kızmak yerine, başka türlüünün de mümkün olacağını göstermenin daha faydalı olduğu kanısındayım. Bu "Soma'ya müstehak, cumhurbaşkanlığı seçiminde de yine onlara oy verdiler" algoritmasını biz Soma Emekçi Kadınlar'ın organik ürünlerini Mülkiyeliler Birliği önünde satarken de gördük. Coşkuyla, destek olmak için alanların yanı sıra, onlar hala AKP'ye oy veriyor onlar diye almak istemeyen de oldu. Şimdi seçim sonrası gözler yine oraya çevrildi. "Biz unutmadık ama onlar unutmuş" tivitleri de orayı anlamadan, orası için analiz tespit sorunsalını ortaya koyuyor kanımca... Zira AKP'den milletvekili aday adayı olan ama sonra görevine geri dönen Soma Kaymakam'ı da, Soma merkeze hemen 3-5 kilometre ötedeki zeytinleri kesilen Yırca köyünün ulaşım sorunu için, "Oraya minibüs koysak zarar ederiz, köyde toplam 250 kişi ancak yaşıyor" demekten ve sosyal devlete karşılık kar amaçlı devlet politikalarının meşruluğunu dile getirmekten kaçınmamaktadır. Durum böyleyken, örneğin orayı orayla birlikte yaşayan CHP Manisa Milletvekili Özgür Özel'in yeri Somalılar için ayrı olduğunu gördüm. Özel, geçtiğimiz haftaki genel seçimden sonra AK Parti'nin Soma İlçesi'nde birinci parti çıkarmasını sosyal medya üzerinden eleştirenlere cevap vererek, "ömrü boyunca Soma'ya hiç gelmemiş, ilçeyi görmemiş, Soma'daki sermaye-siyaset-sendika üçgenini ve işsizlik baskısını bilmeyenler evlerinde sıcacık odalarında oturup", eleştirilerde

bulduğunu, ve sanki bütün madencilerin AKP'ye oy verdiği gibi bir algı yaratıldığını ifade etti.

Bu vesileyle işsizlikten de bahsetmişken, konuya ilişkin hafızamızı da tazeleyelim. 1 Aralık 2014 tarihinde şöyle bir haberle bir kere daha hatırladı Türkiye Soma'yı.

“Soma Kömür İşletmeleri A.Ş.’nin işlettiği, facia meydana gelen Eynez Ocağı ile Atabacası Ocağı’nda toplam 2 bin 800 işçinin, bugün itibariyle işine son verildi... İşçiler, dün akşam saatlerinde cep telefonlarına şirketten yollanan kısa mesajla neye uğradığını şaşırdı. Bugün itibariyle işlerine son verildiğini öğrenen işçiler, uzun bir süre kararın doğruluğunu teyit etmeye çalıştı. Gerçeği öğrendikten sonra ise tedirgin bir bekleyişe geçti.”

Özellikle belirtmeliyim ki, işsizliğin kendisi zaten psikolojik bir örselenmedir. Peki, bu kadarla kalıyor mu? İşsiz kalan insanların “Sizin tazminatlarınızı ödeyeceğiz ama şu ölenlerin aileleri davalarını çekmedikleri için ödeyemiyoruz.” şeklinde inandırılması, ölen madenci yakınları ile işten atılan madenci ve yakınlarını birbirine düşürerek örselenmelerinin devam ettirilmesine yaradığını da söylemeliyim. Benzer şekilde Türkiye’nin diğer madenci kentlerinden de duyular bir o kadar örseleyici: "Sakin ha hiçbir şeye itiraz etmeyin; Soma'da binlercesi işsiz. Sizi atar, onları alırız".

1980’li yıllardan itibaren uygulanmaya başlayan TEKEL’in devre dışı bırakılmaya çalışılması, 2001 Tütün Piyasası Yasası gibi neoliberal politikalar, Türkiye genelinde de olduğu gibi bölgedeki tarım üretimine büyük darbe vurarak tarımın çözülme sürecini hızlandırmıştır. Bunun yanında 2000’lere gelindikçe azalan devlet destekleri ve artan girdi fiyatları, sağladığı gelir açısından tarımın maden işçiliği karşısında elverişli bir alternatif olma özelliğini yok etmiştir. Dolayısıyla maden tek alternatif; ölüm ise “elbet bir gün gelecek artık” kabulü aralığındadır. Örneğin kendisi de madenci olan ve Soma faciasında aynı ocakta çalıştığı kardeşini kaybeden bir kişinin söyledikleri: "Facia olduğunda içeride sağ kalan var mı diye girdik. Herkes ölmüştü, hayatlarını kaybeden iş arkadaşlarımızı kaldırıp yürüyüş bandının üzerine, kömür torbası gibi koyuyorduk. Başka çaremiz yoktu, herkes ölmüştü çünkü. Kaldırıp yürüyüş bandına koyarken, birden kardeşimi gördüm. Kıyamadım onu kömür torbası gibi yürüme bandının üzerine koymaya, aldım sırtıma iki kilometre boyunca taşıyıp dışarı çıkardım." Ve bu işçi arkadaş şimdi o işten atıldığı, kardeşine de mezar olan bu maden ocağında tekrar işe girebilmek için uğraşiyor. Çaresizlik bu düzeyde...

İşsizlik tehdidi karşısında güvensiz bir iş, görece daha iyi geliyor oradaki insanlara. Ve ölümü göze alarak çalışmak zorunda kalıyorlar Bir köydeki madenciler derneğine gittiğimizde, kazada hayatı kaybeden bir işçinin ağzından çıkan bir gaz maskesini gördük. Küçük bir kutu, içinden hava alıp

tekrar kutunun içine veriyorsunuz ve işçilerin söylediğine göre bu şekilde devam ederek en fazla beş dakika hayatta kalabilirsiniz. Tabi ki içi küflü, son kullanma tarihi geçmiş ve denetimden uzak olan maskenin bu özelliklerini de düşünürsek bu süre daha aşağı inecektir. Kınıklı bir işçinin “Biz madene girdiğimizde kapıları üstümüzden kapatıyorlar kaçmamamız için, şefler; küfürlerle, hakaretlerle üretimi artırmaya çalışıyorlar” demesi de çarpıcı bir başka nokta. Yine sedye kirlenmesin çizmelerimi çıkarayım diyen madenci, kendisinin gaz maskesinden daha değersiz olduğuna inandıran bir iş güvenliği kültürünün de yansımasıdır bence. Kişilerin ifadelerinde sıklıkla “yaralanma” kelimesini tekrar ettiklerini; ölümlü kazalar haricindeki kazaları “iş kazası” olarak nitelendirmedikleri de önemli bir detay... Bölgeye gittiğimizde havzadaki sosyal sürece ilişkin, fark ettiğimiz şey ise “Madenmezarı” isimli bir köyünün olması ve anlamının çarpıcılığıydı.

Bölgenin yerlisi olmak ve göçle gelmek de yine başka bir farklılık yaratan olgu olarak ele alınabilir: yerel Yırca'nın direnişi, yerel Kınık'ın isyanına karşılık göç alan Soma merkezin sessizliği gibi... Yerlisi biz olabilmiş, göç edeni sen-ben'den öteye gidemiyor adeta. Örneğin Yırca köyündeki kadınlarla iki gün grup çalışması yaptım. Yiten zeytinlerden sonra hayatta kalabilmenin katartik (duygu boşalımı) deneyimini çalıştık uzun uzun. Bir STK'nın öncülüğünde sabun üreticisi olmanın,² yani yeni bir "anlamın" bildirimini veya güvencesinin kendisinin; bireyin kişiliğinin restorasyonunda nasıl ilk adımı oluşturabildiğini kanıtıyor adeta onlar. .. Geçtiğimiz günlerde bütün ağaçlarının yerine tek tek ağaç diktiler bir şenlikle. Peki ya madenciler, onlar için kişilik restorasyonu yapabilecek yeni bir anlam bildirimi var mı? Benim gördüğüm sadece "Mekansızlar Tiyatrosu". Bir grup madenci, madencilik ve kömür arasında geçen ömürlerini sahnelemeye çalışıyorlar. En son Boğaziçi Üniversitesi onları davet etmiş ve oyunlarını seyirci ve akademiyle buluşturmuş.

Soma'da birçok kişi tarafında örgütlülüğün önemi “bir araya gelmeden olmaz” şeklinde dile getiriliyor. Ancak cümle içinde "örgüt" geçmesini bırakın, 3-5 kişiden fazlasının bir araya gelmesi bile sıkıntılı. Öğrenci grubuyla kaymakamlığın önündeki park/anıtta oturup günlük planımızı yaparken sivil polislerin "Hakkınızda şikâyet var, burada niye oturuyorsunuz?" diyerek gelmesi de, hemen akabinde yerel basının konuyu ele almak isteme biçimi de aynıydı: “Eylemci misiniz?”. Çünkü, kolektif eylemlerin işe yararlık algısının Soma'da yıkılmış olması bir yana, kolektif eylemin varlığı bile huzursuzluk verici ve “yine bu yüzden başımıza bir şey gelmese bari” temkinliliğindedir. Yine işçi kahvesi olarak da kullanılan bir madenciler derneğinde bir grup işçi

²Kömürün isi değil, sabunun misisi! <https://www.youtube.com/watch?v=Pw5jNt-WR1o>

ile yapılan görüşmede halen çalışmakta olan bir işçi : “...yeraltında ekmek yiyip, su içip bunları paylaşanlar yer üstüne çıkınca beş kişi olup toplanamaz.” demiştir. Ocakta topluluk üyesi olarak davranmakta hiçbir tereddüt yaşamayan işçiler, ocaktan çıktıklarında neden bireyselliklerine gömülürler? 12 kişinin öylesine sohbet etmek amacıyla bir araya gelmesinin bile böyle doğurgularının olabileceği düşünülürse, sendikal örgütlenmenin ve sendikal demokrasinin nasıl olabileceği de başka bir soru olarak ele alınabilir. Bir işçinin belirttiğine göre "sendikalar işçilerin haklarından ziyade işverenin cebini doldurmayı amaçlıyor". İşçinin tek gayesi ise, evine "bir gün daha ekmek götürmek"... Bu işin tehlikesini sorduğumuzda, diyor ki bir işçi "ölmek var ama olur da ölmezsem evime bir gün daha ekmek götürebilmek de var".

Dolayısıyla, diğer bir sorun da sendika ya da sendikalaşma... Görüşmecilerden üyesi oldukları sendikayı kendilerince tanımlamalarını istediğimizde tanımlamalarda sendikanın iki yönüne dikkat çektiler. Bunlardan birincisi sendikanın işçilerin iş mücadelesi aracı olma özelliğini yitirmiş, işveren adına hareket eden “sarı sendika” olduğu ve bu yüzden kişilerin taleplerini dile getirmek bir yana, şikâyetlerini iletme konusunda çekindikleri idi. İkincisi ise işyeri temsilcileri de dâhil olmak üzere sendika yönetimi içinde yer alanlara daha rahat çalışma koşulları, işyerinde söz sahibi olma gibi sunulan fırsatların öne çıktığı, sendikalı olmanın değil, sendika içinde yer alabilmenin çekici olduğu yönüdür. Görüşmecilere sendika temsilciliğine sendika yönetimince atanabilme ölçütünü sorduğumuzda ise şu ana kadar sendika temsilciliğine atanmaların geçmişte sendika veya işverenle yakın ilişkiler kurabilmiş kişiler olduklarını ifade etmişlerdir. Sendika temsilciliğine atanmalarla işverenlerin ilişkilerini ise geçmişte işverenin çıkarına, işyerinde veya işyeri dışında çalışma koşullarından şikâyetçi olanları işverene bildirme olarak tanımlamışlardır. İşçiler bunu, “ispiyoncuysan, temsilci seçilirsin” diye dile getirmektedir. Dolayısıyla örgüt psikolojisinin önemli ve istenir karakteristiklerinden biri olan “örgütsel adalet” kavramının burada nasıl da içinin boş olduğu, bir kere daha gözler önüne seriliyor. Hâkim sendika hakkındaki gözlemlerimizden biri de sendika gibi bürokratikleşmeye yatkın kurumlar için vazgeçilmez araçlardan olan örgüt içi demokrasi ve seçimlerde şeffaflık ilkesinin tam olarak uygulanmadığına yöneliktir. Çatalhan köyünde kazadan kurtulan bir işçinin beyanı süreci tam anlamı ile özetlemektedir: “...Bize sendika seçimine yakın kapalı zarf gelir, içinde kimin isminin bile yazdığını bilmeden gider sandığa atarız.”

İşçiler açısından vahim olan bir diğer nokta ise toplu sözleşmenin sadece varlığından haberdar olmalarıdır. Sosyal Haklar Derneğindeki görüşmede bir işçi bunu şöyle ifade etmiştir: “ Vallahi panoya asıyorlar da, biz de hiç okumadık.” Yetkili sendikanın eksik kaldığı bir diğer nokta kaza sonrasında

2831 işçinin yasal olmayan yollarla işten çıkartılması konusunda yeterli tepkiyi vermemiş olmasıdır.

Maden-İş sendikası işçileri kontrol altında tutabilmenin ve pasifize edebilmenin en etkin yolu olarak görülmüştür. Sendikanın işçiler dışında esnaf ve hemşeri dernekleri üzerindeki kontrolü ve etkisi de yoğun biçimde görülmektedir. Faciadan sonra sendikanın yönetimin değiştiği, şu an "işlerin artık öyle olmadığı" da söyleniyor; bunun sadece bir göstermelik öykü olduğu da düşünülüyor. Yine de sendikanın işçiler üzerindeki karar yetkisini anlatabilmek adına bir STK yöneticisinin beyanına dikkat çekmekte fayda var. Kendisi, 12-13 Kasım tarihinde Ankara'da yapılan toplantıda, işten çıkarılan 2831 işçinin işten çıkarılma kararının Maden-İş tarafından verildiğini iletiyor. Yani 11.000 civarı üyesi olan bu sendika, işçilerin işten çıkarılmasında rol oynayabilen, itirazda bulunan işçileri fişleyen, temsilcisini işçilere seçim şansı vermeden, ellerine tutuşturdukları zarfla seçtiren ve hak savunucusu olmaktan çok, korku unsuru olarak anlatılıyor.

Çatalhan köyünde faciadan sağ kurtulan madencilerle yaptığımız görüşmelerde, işçilerin "kendilerini savunacak birilerinin" (her ne kadar, bahsettikleri "birilerini", sendikal söylemlerle "temsilci" olarak dile getiremeseler de) olması durumunda onlara sonuna kadar destek vereceklerini ısrarla vurgulamaktaydılar. Örneğin, Darkale köyündeki şu an kapalı olan Uyar Madencilik'te çalışan bir işçinin beyanı şöyledir: "Ben Darkale 'de çalışırken bir işçi öldüğünde iş bırakıyorduk. Şimdi ise biri ölse herkes işine bakıyor. Çavuş gelip işçiyi yukarı ambulansa taşıyor." Burada dikkatimizi çeken şey, biri öldüğünde işçilerin bir veya iki günlük iş bırakmaları veya cenazeye gitmek istemeleriydi. Yani en doğal hakları olan, ölen arkadaşlarının cenazesine gitmek ve belki bir veya iki gün iş bırakarak yas tutmak istemeleri tüm bu süreci değiştirecek nitelikte olmasa da işçilerin artık bunları da gerçekleştiremiyor olmaları işçiler üzerindeki baskının şiddetini gösterir niteliktedir.

Dikkatimizi çeken bir başka konu da sosyal yardımların verilme şeklidir. Siz benim neler çektiğimi nereden bileceksiniz..." diyor eşini kaybeden bir kadın, defalarca her gün her gün bu şarkıyı dinleyerek geçirmiş günlerini. Zaten acıları yetmezmiş gibi, bir de başka baskılarla uğraşıyorlar. Sosyal yardımların, sosyal değil de maddi biçimde; eşit değil de, keyfi ve yetkililerin kendisini kurtarmak için yaptığı bir faciadan bahsediyoruz. Yakınlarını daha önceki kazalarda kaybedenler de öfkeli; ille yüzlerce kişinin aynı anda mı ölmesi gerekiyordu yardım almak için diye... Mesela bir sene önce öldüyse, mesela o kazada sadece 8 kişi öldüyse! "Bizimkilerin canı can değil miydi" diyorlar haklı olarak. Fakat öfkeleri şu an yardım alanlara yönelince, sosyal doku zarar görmüş. "Oo size de piyango vurdu" diyenler, "bu da kocasını gömdü, şimdi hayatını yaşıyor" diyenler... Bir de eşi hayatta olan bazı kadınlardan geliyor son darbe: "Soma dul ve zengin kadın doldu, eşlerimize sahip çıkalım!" İşte

yardımların neye, kime ve ne zamana göre yapıldığının belli olmadığı Soma'da, ölen bir madencinin annesinin gözyaşlarıyla dolu çığlıkları vardı, durumu özetleyen: “Dünyayı verdiler, Soma'nın üstüne para yığıp susturdular! Oğlumun getirmesini ki geri”... Sosyal baskıyla nasıl başa çıkabileceklerini, kendilerini daha da örselenmekten nasıl koruyabileceklerini ocak ayında yaptığım bir grup çalışmada ele almıştık. Anneler gününde bir konferans için Ankara'daydı ikisi, "Soma'da anne olmak" hakkında konuştular. Basına da yansıdı, “bizim orada giydiklerimizin rengi dert oluyor insanlara” dediler. Bana utanarak, ağlayarak, öfkeyle söylemişlerdi. O çalışmadan sonra aradan geçen zaman içerisinde aldıkları SomaDA Psikososyal Destek Merkezi'ndeki gönüllü psikologlardan da aldıkları destekle, bunun kendilerine değil başkalarına ait bir utanç olduğunu görüp, çektikleri zorlukları haykırabilmeleri inanılmaz önemliydi. Soma'lı iki kadının madenci eşlerinin yaşadıklarını kamu nezdinde açıklaması, bir başka Emekçi Kadın'ın yapılan organik üretimi herkese duyurabilmesi... Sadece ve sadece bu 3 kadının bir yerlerde konuşmasına vesile olabilmek bile afetlerde psikososyal desteklerin önemini gösterir bence. Ve tabii "uzmanların" oturdukları yerde uzmanlık yapmak yerine, ihtiyaç olan yerde "gönüllü-görevli" olmalarının da önemini...

Soma'da sosyal yardımlar hak temelli değil, devletin "hayırsever" rolüne uygun olarak dağıtılmıştır. Hatta bu hayırseverlik toplumsal bir algı haline gelerek "sorumlu bireylerin" (türlü STK ve yardım kuruluşları) bölgeye gelip salt parasal yardımları dağıtarak vicdani huzura erişmelerine vesile olmuştur. Hâlihazırda bu tür olaylara karşı öne sürülen İslami tavrın popülaritesi mevcuttur. Soma katliamının referans çerçevesinin “fitrat” olarak belirlenmesi, devletin sorumlu hissetmesinin önüne set çekmektedir. Ancak devletin kendini sorumlu hissetmediği, vicdanen birçok insanın maddi yardım yapıp daha sonra da iktidarın aldığı oylara öfkelenerek "müstehak!" diye işin içinden çıktığı bir senaryoda, Türkiye afet bölgesi yönetimi konusunda daha çok sınıfta kalır.

Bir şeylerin değişebileceğine istinaden söylenebilecekler bunlarla sınırlı değil. Sağ kalanların, kadınların, işçilerin, yaşananlara tepkileri birilerinin söylediği gibi "bu işin fitratında var" söyleminden farklıdır; ancak, işçiler ihmaller sonucu arkadaşlarının öldüğünü düşünseler de, şehitlik kurumuna ve madenci olmalarından dolayı “fani dünyada maruz kaldıkları haksızlıkların, ahirette hesabı sorulacağı”na ve kendilerinin “öbür tarafta mükâfatlandırılacağına olan inançları güçlüdür. Yine de çalışma düzeninin hiyerarşik yapısı işçiler tarafından içselleştirilmiş ve haksız yere işten çıkarılmalarında dahi işçilerin kendilerini sorumlu hissetmesine neden olunmuş. İşçilerin çalışma ortamında en ufak tepkilerinin bile işten çıkarılmalarına neden olması, örgütlü tepkilerin gelişmesine engel oluyor. Ayrıca iş davalarının uzun sürmesi ve masraflı olması işçilerin hukuk düzenine güveninin sarsılmasına neden olmuştur. Tüm bunlar işçilerin hak arama mücadelesine engel olan

unsurlardır. Yine kadınların da maruz kaldıkları benzer bir sosyolojik ve psikolojik süreci takip eder. Ancak bu onları, olan bitene sessiz kalan kaderine razı bireyler yapmamakta; aksine ilahi adalete havale etmek ve yaşananlara olan öfkeleri ile bu bozulmuş düzeni değiştirmek (örgütlenme talebi, destek çağrısı, vb) arasında çelişkili duygu ve motivasyonlara itmektedir. Yine burada da kendilerini savunacak, ön ayak olacak birileri olsa, o "birilerini" destekleyeceklerini söylediklerini hatırlamakta fayda var. Yani, oturduğumuz yerden bu farkındalığı kendi kendilerine kazanmalarını beklemek gerçekçi değil. Ancak, salt durumsal iyileştirmeler de yeterli değil...

Toplumsal afet gibi, paylaşılan travma gibi bir durumun, hem kurumlararası hem de kurumlarüstü acil ve uzun soluklu eylem planı gerektirdiği açık ve ortadayken, iş zaten bakanlıkların arasındaki sürtüşmeyle başlamış. Geçen sene mayıs ayında, ilk etapta sorumluluğu Sağlık Bakanlığı üstlenmiş gibi görünüyor. Ancak Sağlık Bakanlığının benimsediği "Hastalık/depresyon/yas var; onu iyileştireceğim" perspektifinin değil de Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığının benimseyeceği disiplinlerarası bir çalışmanın başrol oynaması gerektiğini düşünüyorum. Bu ise, afetzedeyi sistemli olarak bölgeden ve/veya acıdan uzaklaştırmadan, yasını yaşayabileceği, öfkelerini dile getirebileceği, kendi "hayatta kalma" gücünü açığa çıkarıp hem psikolojik hem sosyal hem de hukuki ve iktisadi anlamda başa çıkma becerilerini geliştirebileceği bir eylemler planıyla/bütünüyle olabilir. İş cinayetleri bu kadar politikken, bakanlık veya devlet politikası olarak değil de "Bakan"ların eğer konu ilgilerini yeteri kadar çekiyorsa uygulayabilecekleri kişi politikası veya "maksat bakanlığımızın adı geçsin" motivasyonu ile dâhil olacakları bir süreç hem etkisiz kalır hem de travmanın sağaltılmasında bütün yükü sadece gönüllülerin omuzlarına yıkar. Biz gidersek, siz giderseniz, o giderse orada işler yürür. Ama hiçbir devlet birimi "Orası afet bölgesidir, ihtiyaç vardır, geçici süreli dahi olsa orada gerekli multidisipliner kadro tahsis edilmeli ve kadro oluşturulmalıdır" diye düşünmez. Gidenler de, duruma eleştirel yaklaşımdan imtina etmek durumunda bırakılır; çünkü devletin ora için uyguladığı etkili bir afet politikası olmadığı gibi bu eksiği kapatmaya giden gönüllülerin de meslek örgütlerinin de öğrenci gruplarının da kendileriyle "iyi" geçinmelerini bekler.

Soma'da faciadan önce ve sonra artan herhangi bir önlem, atanan fazladan bir yetkili (örneğin koca ilçede, hastanede hala tek bir psikolog ve psikiyatr çalışmakta, onlar da oradaki hali hazırdaki popülasyonun rutin hasta rotasyonuna bile zor yetişmektedir; ki faciadan etkilenenler de gidip sıra numarası alsın kim bilir onlara sıra ne zaman gelecektir), gönüllüler/sivil toplum kuruluşları haricinde gerçekleştirilen tek bir eylem veya etkinlik olmadığını her iki gidişimde de gördüm. Kızılay'ın bile bir milyon TL'yi bulan şartlı bağışının, bölgeye aktarılmadığı söylenmekte... Yani insanların inandıkları şey doğru ise,

Kızılay'a o para, Soma'da kullanması için verilmiş; ancak Kızılay bölgeye aktarmamış. Yine aynı şekilde birçok bağışın AFAD hesabına geçmediği, elden toplanan bağışlara vurgun yapılmış olabileceği ile ilgili gazete haberleri de var³... Bölgeye gidenlerse, gönüllülerin yanı sıra, anladığım kadarıyla çoğunlukla araştırmacı veya resmi görevli. Bunu insanların ilk tepkilerinin “Nasıl yani, anket doldurtmayacak mısınız?” olmasından çıkarsayabiliyoruz. Yadırgamıyorum; çünkü akademinin afet ve travmaya bakış şekli, depremde enkazın altından çıkmayı bekleyen kişiye bile anket doldurtup konuya ilişkin yayın yapabilmeye odaklanıyor çoğu zaman...

Peki biz neler yaptık öğrenci arkadaşlarla? Sendikalara, kamu kuruluşlarına, yerel yönetimlere, madenci derneklerine, işsiz kalanların yanı sıra güzel şeyler yapmaya çalışan sivil toplum kuruluşlarına, partililer veya ilçe teşkilatlarına gittik. Önceki iş kazası sebebiyle sakat kalmış ama hakkını nasıl arayabileceğini bilmeyen ve sakatlığı sebebiyle işe de giremeyen madencilere, hem bu kazadaki hem orada "fitrat/kader" haline getirilen bütün iş cinayetlerinde yakınlarını kaybetmiş bir çok insana ulaştık. Akhisar'da biz oradayken devam eden davaya, çağrıldığıımız evlere, kadın örgütlenmelerine gittik. Toplu veya bireysel (ama her türlü hukuksuz) çıkartmalarla işsiz kalan madencilerle, çalışan (ve tabi çalışmaya çalışan) kadınlarla görüştük. Bu kazada hayatını kaybedenlerin olduğu Soma civarındaki diğer ilçe ve köylere, önceki kazalardan etkilenenlere, kahvelere, kermeslere, küçük işverenlere, polise, karakola, basına, kazanın yaşandığı Soma AŞ'ye bağlı diğer madenlere, diğer iş kollarının bulunduğu sanayi sitelerine ziyaretlerde bulunduk. Sahada çalışan/çalışmış bir çok uzman ve gönüllüye, sosyal yardım almış ve alamamış insanlara ve doğrudan ya da dolaylı olarak faciadan etkilenen bir çok kişiye ulaştık (bazen de kendileri bize ulaştı). Öncelikle kimine destek olduk, yer yer acısını dinledik, bazısına elimizden geldiğince faydalı olabilecek bilgiler verdik (ki hukuki ve sendikal konularla ilgili ihtiyacı olanları bilgilendirmek için minik broşür de hazırlamıştık), kimi kurumlara tespitlerimizi kimilerine eleştirilerimizi dile getirdik, bazen önerilerde bulunduk, zaman zaman da sadece "anlamak" için sorular sorduk.

Soma ile ilgili birçok meslek örgütü, birçok STK rapor yazdı ve yazacak da... Bilirkişi raporları da yine geliyor ve gelecek. Bizse, davanın yıldönümünde, sizlerle paylaşmak üzere bir "sosyal politika öğrencileri" raporu yazdık.⁴ Bu, bildiğim kadarıyla Soma için yazılmış ilk öğrenci raporu oldu. Geleceğin politika belirleyicileri, denetleyicileri, araştırmacıları, yöneticileri

³<http://www.karsigazete.com.tr/gundem/drogbanin-somaya-bagisladigi-paralar-nerede-h27325.html>

⁴<http://mulkiyehaber.net/?p=6485> Soma Saha Raporu

olacak bu gençler, bildikleri elverdiğince, dilleri döndüğünce, duygusal yükleri izin verdiğince izlenimlerini sizlere hem olabildiğince nesnel boyutlarıyla, hem de mümkün olduğu kadar kendi görüşleriyle ifade etmeye çalıştılar.

Yolsuzluk, hukuksuzluk, sendikasızlık, iş güven(siz)liği, çaresizlik, işsizlik, toplumsal cinsiyet eşitsizliği, bireysel ve toplu travmalar ve bunların siyasetleştirilmeye çalışıldığını gördük.. Ve 12 kişinin bile bir araya geldiğinde hem başlarına neler geldiğini, hem de neler neler yapabildiğini gördük! Bazen ağlayarak bazen gülerken geçen bu saha deneyiminde, öğrenci arkadaşlar, her şeyden önce, gördüler ki saha tecrübesinde iki kere iki dört değil, hiç bir şey olması gerektiği veya derslerde öğrendikleri gibi değil! Bu rapor, hem onların saha tecrübesinin ifadesi, hem de duydukça gördükçe "anlatmazsak kalbimiz kurusun" dediklerinin, ancak anlatabileceklerimiz ekseninde dışavurumu oldu.

Bu saha çalışması ile bir şeyleri değiştirdiğimizi iddia edemeyiz; ancak bir şeylerin değiştirilebilir olduğunu göstermeye ilişkin bütün çabamız! Onlar, ne bilirkişi, ne müfettiş, ne tahkikat komisyonu, ne de kurum yöneticisi, ne de alanın uzmanı. Bu bir "bilirkişi raporu" değil; ancak "bilecek kişi"lerin, bilmek ve değiştirmek için yetişen kişilerin öğrenci dağarcıklarıyla oluşturduğu bir rapor. Eksikleriyle, fazlalarıyla her şeyden önce çok derin ve titiz bir çabanın sonucu... Öğrencilerden aldığım geri bildirim, böylesi bir imkan ve akabinde hissettikleri mesleki özyeterliliklerinin, onları geleceğe ve kendilerini bekleyen sorumluluklara hazırlayıcı olduğu yönündeydi. Dolayısıyla, her birinin kendilerini en çok etkileyen ve ileride belki de en çok eğilmek istedikleri sorun alanına ilişkin hem saha tecrübesi elde ettiler, hem de bunları kaleme aldılar. Gitmeden önce çeşitli çevrelerden maruz kaldıkları, "gidince neyi değiştirebileceksiniz ki" tepkilerinin, "biz ne yapabiliriz ki" soru işaretleriyle içselleştiği; geldikten sonra ise orada henüz mezun bile olmamış siyasal öğrencilerine ülkenin ne kadar ihtiyaç duyduğunun farkındalığına büründüğü ve artan bir özyeterliliğe dönüştüğü bir benlik yapılanması süreci yaşadılar.

Bu raporda yer alan bilgileri, anekdotları ve gözlemleri, fakültede öğrendikleri bilgiler ışığında, kanunlardan yararlanarak, hocalarımızdan destek alarak, bu faciayı doğrudan veya dolaylı yaşamış insanların görüşlerine başvurarak, birçok uzmanla iletişime geçerek, açıklayıcı ve facianın boyutlarını konusunda sadece Soma diye bilinen ama çevresinde de binlerce kişinin etkilendiği ve hala etkilenmeye de devam ettiği facianın ifade edildiği bir araç olması amacıyla hazırladık. Biz döndükten sonra ise, bazı işçilerin "Ya bir öğrenci grubu vardı, nerede onlar, bir şey soracaktık onlara" diye bizi aradıklarını birbirlerine sorduklarını psikososyal destek merkezine ulaştıklarını duyduk, yıl dönümü için gelecek misiniz diye mesaj atanlar, telefonla ulaşanlar oldu "neredesiniz yanınıza gelelim mitingde" diye. Aldığımız (ve yapılan alan uygulamasını asla yeterli olmamasına rağmen etkililiğini bize gösteren) en

kıymetli geri bildirim bu oldu. O geribildirimini sizlerle de paylaşmamıza müsaade ederseniz, sanırım özü şuydu: Sevgili akademi, çık fakülte binandan, ara sıra ayrıl kampüsünden, kaldır önündeki taşları, sen böyle çağlayan bir akarsu olma amacındayken yık halkla arandaki barajları, hatırla bilimi kimin için yaptığını... Biz tanık olduğumuz onca acıya rağmen, onların acısını onlarla birlikte yaşayabilmekten ve “başka türlü de mümkün”ü sadece anlatabilmiş olmaktan bile umut dolduk.